

Nyíradonyi román betlehemes

A két-három kántáló gyermekből álló csapat minden házhoz bekéredzkedett a „Szabad-e Istent dicsérni?” kérdéssel. A karácsonyi szokás román eredetű eleme a *kokucaként* ismert, sós kenyértésztából készült kerek vagy madár alakú kalács, amelybe egy fillért is belesütöttek. A tésztaféle jelentését nem ismerik, azért nevezik így, mert a régi öregek így hívták, románul. A román nyelvterületen általánosan ismert mind a kalács, mind pedig annak elnevezése, néhol pedig (pl. Méhkeréken) magát a szokást is a köszöntésért kapott tésztafélérről nevezték „*a cucubare*”-nak. A köszöntésért járó adományokat mindenki a saját tarisznyájába, „*ba-kójába*” (rom.: *bacău*) tette.

A karácsonyi ünnep másik jelentős szokása a két részből álló, több szereplős dramatikus pásztorjáték, a *betlehemezés*, amit *felnőtti férfiak* gyakoroltak. Köszöntésükért cserébe borral, süteménnyel és kolbásszal vendégelték meg őket. A dramatikus játék legfontosabb eleme a *máriapócsi templomot utánzó két tornyú betlehem*, tetején a kereszttel, gyertyával világított belsejében Jézus születésének jelenetével és annak jellemző alakjaival. A Nyíradonyban ismert dramatikus játékban – hasonlóan a más vidékeken elterjedt változatokhoz – a bibliai témájú szövegek és a népi színjátszás elemei egyaránt megtalálhatók.

A magyarországi románok körében a *betlehemezés nem* volt általánosan gyakorolt szokás karácsonykor. A dramatikus játék román és magyar változata ismert volt viszont a szintén Hajdú-Bihar megyei, görög katolikus románok által lakott *Bedő* községben. A nyíradonyiak emlékezete szerint valamikor a dramatikus játék szövegét románul is ismerték, napjainkra azonban már csak a magyar változata maradt fenn, melynek főszereplői „*a Főpásztor, a négy pásztor (Heródes, Melkior, Gáspár és Boldizsár) meg az Öreg*”.

Heródes:

– Szabad-e a betlehemmel bejönni?

Gazda:

– Szabad.

Heródes:

– Dicsőség a magasságba az Istennek és békesség a földön a jóakarátú embernek.

Testvérek ne féljeteK,
mert örömhírt hoztunk nektek.

Mi Názáretből jöttünk,
betlehemet hoztunk,
amelyben megszületett
a világ Megváltója.

Szabad a betlehemmel bejönni?

Nagné Martyin Emilia előző tanulmányát „Évkezdő szokások és hiedelmek a magyarországi románoknál” címmel 1997/6. számunkban közzöltük.

Gazda:

– Szabad.

Pásztorok (ének):

– A te születésed Krisztus Istenünk,
földerítetted a világnak az Isten ismeretvilágosságát.
Mert a csillagimádó bölcseket a csillag megtanítá,
hogy Téged mint az igazság napját leborulva imádjának,
és mint a magasságbeli napkeletek tiszteljenek.

Uram dicsőség néked.

(A betlehemet az asztalra helyezik. A főpásztor kérdezi a bölcseket.)

Főpásztor:

– Honnan jöttetek ti királyok, császárok, hova mentek és kit kerestek?

Második pásztor:

– Mi vagyunk a napkeleti bölcsek,
Eljöttünk felkeresni azt az új királyt, aki ma született.

Heródes:

– Miféle új király? Hát nem tudjátok, hogy én vagyok a világon a legerősebb és leghatalmasabb?

Második pásztor:

– Él soká királyunk, mi jól tudjuk, hogy te vagy a legerősebb és leghatalmasabb, mégis nem téged keresünk, hanem azt az új királyt, aki ma született.

Heródes:

– Te miféle király vagy és mi a neved?

Melkior:

– Én vagyok Melkior egy napkeleti király, látván az egen egy megjelenő csillagot melyből megtudtam, hogy ma született Krisztus az új király, eljöttem őt imádni és hozván néki országomból ajándékot, aranyat.

Heródes:

– És te miféle király vagy és mi a neved?

Gáspár:

– Én vagyok egy napkeleti király, látván az egen egy megjelenő csillagot melyből megtudtam, hogy ma született Krisztus az új király, eljöttem őt imádni és hozván néki országomból ajándékot, tömjént.

Heródes:

– És te miféle király vagy és mi a neved?

Boldizsár:

– Én vagyok egy napkeleti király, látván az egen egy megjelenő csillagot melyből megtudtam, hogy ma született Krisztus az új király, eljöttem őt imádni és hozván néki országomból ajándékul mirhát.

Második pásztor:

– És te miféle király vagy és mi a neved?

Heródes:

– Én vagyok a hatalmas Heródes, miért is haragomból Betlehembe bevonultam. Tizennégyezer kisdédnek fejét vettem, mely az én félelmemtől és haragomtól az egész világ fél és retteg.

Pásztorok (ének):

– Kelet tájiról, kelet tájiról három király jött el.
Arany és mirha, arany és mirha illatos tömjénnel.

Krisztus született, Isten ember lett angyalok dicsérik, királyok tisztelik.

Pásztorok imádvá, térd hajtva éneklék, a nagy csodát hirdetik.

Főpásztor:

– Gyere be Öreg, jó tűz van idebe, hideg már a pitar kuco-rogni benne.

Öreg:

– Bemennék öreg cimborám, de nem lelem a zárat.

Főpásztor:

– Hát fent keressed.

Öreg:

– Ott keresem, de hát a padlástúl nem lehet.

Főpásztor:

– Akkor lejjebb Öreg.

Öreg:

– A földtől se mehetek. Na megvan má.

Hej, gyermekeim. Tik idebe isztok, esztek, dorbézoltok, az én öreg szakállamra nem is gondoltok.

Pásztorok:

– Hát dehogynem Öreg, itt a kulacs, igyál! Még ha vóna is benne. Van még a mi házigazdánkknak egy- két liter bora, majd tőt az bele.

Öreg:

– Tőt, tőt, nem azt mondom fiaim. Hány óra.

Pásztorok:

– Három fertály zödre, feküdj le rá a fődre!

Öreg:

– Hát jobb is vóna ennek a vín redves-tetves bürömnek erre a szép párdimentomos ház földjire lefeküdni. Hej, de szemetes a házatok, talán nincs eladó lányotok. Kiseprem a házatokat, elveszem a lányotokat, a Julcsát, a Marcsát, ha hozzám adjátok. De ha én ide lefekszek, többé juhász nem leszek. Keresztet vetek a fejem alá, hogy az íccaka zörögök elmenni.

Pásztorok (ének):

– Ó gyönyörűségesen él valaki és frissen.

Él a juhász a mezőbe, vezetvén nyáját erdőbe.

S midőn a nap felvirrad, sugáriból felhasad,

Nem kívánjuk koronáját sem királyunk pálcáját.

Jobb lesz pásztori botunkkal, mint királyi birodalommal.

Tehát pajtás sétáljunk, az akolnál megálljunk.

Keljete fel pásztorok, pásztorok, örömet mondok nektek.

Mert ma nektek született, kit megjövendeltetett

Egy szűznek méhéből, szűzön szűz véréből

Jézus a Megváltó, Ale, aleluja.

(A négy pásztor körbesétálja a fekvő Öreget.)

Főpásztor:

– Kelj fel Öreg, kelj fel!

Öreg:

– Jó nagy fazék tejfel.

Főpásztor:

– Nem, nem Öreg. Kelj fel!

(Két pásztor a karddal segít az Öregnek felállni.)

Öreg:

– Na kedves gyermekeim, ha felkeltettetek ebből a jó édes álmomból, táncoljunk egyet. Van nekem egy régi kis nótám.

Pásztorok:

– Hát melyik lesz az Öreg?

(A pásztorok énekeltek, az Öreg táncolt.)

Pásztorok (ének):

– Jó módja volt Jakabnak
míg fiatalabb volt.

Tölgyfa, nyárfa bokrokat,

Könnyen átalugrott.

De most már a vénségre,

jutott a nagy éhségre.

Ó,ó,ó.

Három esztendő tokjő,

a bográcsba vóna jó,

kéne bele hagyma, só,

úgy vón az Öregnek jó.

Öreg:

– Hát fiaim, hadd mondjak én is egyet.

Most jöttem Gyuláról, Gyula városából.

Bodza talyigán, rongyos paripán.

Amint kiértem az útra, eltört a deresnek a lába.

Főpásztor:

– Bementem egy úrnak a házába,

letettem a perselyem asztalára.

Mondtam neki tegyen bele pénzt, vagy amit akar,
mert ha nem, elveszem erőszakkal.

Az úr megijedt és teletömte pénzzel és arannyal,

úgy eresztett utunkra bennünket,

mint egy jószívű angyal.

Menjünk tovább pásztorok!

Pásztorok (ének):

Keljete fel pásztorok, pásztorok, örömet mondok nektek.

Mert ma nektek született, kit megjövendeltetett

Egy szűznek méhéből, szűzön szűz véréből,

Jézus a Megváltó, Ale, aleluja.

(Ezzel kivonultak a házból.)

A népszokások és azon belül a karácsonyi szokások már Nyíradonyban sem élő elemei a helyi hagyományoknak, mégis hosszú időn át megőrződtek az emberek emlékezetében a hozzájuk kapcsolódó népköltészeti alkotásokkal egyetemben. Ez egyrészt a vallás szerepének köszönhető, másrészt pedig annak, hogy az utóbbi évtizedekben megfogalmazódott néhány régi tradíció színpadi feldolgozásának igénye.